ANKARA ANADOLU VE RUMELİ ARAŞTIRMALARI

CİLT / VOLUME:3 SAYI / ISSUE:5 YAZ/SUMMER 2022

ANKARA DERGİSİ

AJARS

AJARS
ANKARA'S JOURNAL OF ANATOLIA AND RUMELIA STUDIES

Cilt/Volume:3 Sayı/Number:5 Yaz/Summer 2022
e-ISSN: 2717-9052

ANKARAD - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Yaz ve Kış olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

AJARS - International Journal of Social Sciences is a double blind peer-reviewed international journal published twice a year Summer and Winter.

SAHİBİ / OWNER
Prof. Dr. Levent KAYAPINAR
leventkayapinar@hotmail.com
05353930212

DERGİ İLETİŞİM

Elmek / Email: ankaradergisi06@gmail.com

Genel Ağ / Web

https://dergipark.org.tr/tr/pub/ankarad/

https://www.ankaradergisi06.com/

KAPAK TASARIM / COVER DESIGN BY
Arda Ada YILMAZYAŞAR
Dr. Öğr. Üy. Hasan YILMAZYAŞAR
Prof. Dr. Levent KAYAPINAR

TARANDIĞIMIZ İNDEKSLER

MLA (Modern Language Association)-**ERIH PLUS-ICI Index** (International Copernicus Index), **NSD** (Norwegian Register For Scientific Journals, Series And Publishers)-**Standford Libraries- NLClibrary** (Northern Lakes Colleges)- **TEİ** (Türk Eğitim İndeksi)-**ResearchBib-Haw Hamburg-Neu in der EZB-ASOS İndeks-İdeal Online**, **İSAM**, **ResearchGate, Google Scholar, ROAD-Colombus State University Libraries-KOBV** (Portal Kooperativer Bibliotheksverbund Berlin Brandenburg).....

© Ankara Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi
©Ankara's Journal of Anatolia and Rumelia Studies
ANKARA

AJARS
ANKARA'S JOURNAL OF ANATOLIA AND RUMELIA STUDIES

5. SAYININ BAŞ EDİTÖRÜ / EDITOR IN CHIEF OF 5th ISSUE
Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR

EDİTÖR / EDITOR
Doç. Dr. Ökkeş NARİNÇ

Yardımcı Editör ve Sekreterya / Assistant Editor and Secretariat
Arş. Gör. Hatice ERDOĞAN

EDİTÖR KURULU / EDITORIAL BOARD
Prof. Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Hülya TAŞ (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR (Milli Savunma Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet HACISALİHOĞLU (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Petru GOLBAN (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi)
Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ (İzmir Ege Üniversitesi)
Prof. Dr. Zeynep ZAFER (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Aşkın KOYUNCU (Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi)
Prof.. Dr. Hakan KARAGÖZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Estella Antoaneta CİOBANU (Ovidius University of Constanta-Romanya)
Doç. Dr. Fatma Akkuş YİĞİT (İzmir Katip Çelebi Üniversitesi)
Doç. Dr. İbrahim Etem Çakır (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. İbrahim Kelağa AHMET (Trakya Üniversitesi)
Doç. Dr. Neriman HACISALİHOĞLU (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Sevgi PARLAK (İstanbul Üniversitesi)
Doç. Dr. Zülfiye KOÇAK (Bitlis Eren Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hasan YILMAZYAŞAR (Anadolu Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sabri Can SANNAV (Trakya Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ferhan Kırlıdökme Mollaoğlu (Trakya Üniversitesi)

DİL EDİTÖRLERİ
Prof. Dr. Petru GOLBAN
Arş. Gör. Derya BENLİ-Arş. Gör. Özge KARİP SEYREK

KİTAP İNCELEME YAYIN YÖNETMENİ / BOOK REVIEW EDITOR
Arş. Gör. Hatice ERDOĞAN

SAYFA DÜZENİ YAYIN YÖNETMENİ / LAYOUT EDITOR
Doç. Dr. Ökkeş NARİNÇ

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / GENERAL MANAGER
Prof. Dr. Levent KAYAPINAR

AJARS
ANKARA'S JOURNAL OF ANATOLIA AND RUMELIA STUDIES

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / SCIENCE AND ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU-Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Akif KİREÇÇİ-Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Ali YAMAN-Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU-Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Cezmi ERASLAN-İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Cüneyt KANAT-Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Çiğdem ÜNAL-İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Prof. Dr. Dimitri KOROBEİNİKOV-ABD
Prof. Dr. Dragi GEORGİEV-Üsküp Üniversitesi
Prof.. Dr. Emine DİNGEÇ-Dumlupınar Üniversitesi
Prof. Dr. Erhan AFYONCU-Milli Savunma Üniversitesi
Prof. Dr. Ersin GÜLSOY-Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Fatma ACUN-Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Fehmi YILMAZ-İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Hacı Veli AYDIN-Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Hale ŞIVGIN- Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hamiyet SEZER-Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan MERT-Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Hülya BOYANA-Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR-Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin MEVSİM-Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. İdris BOSTAN-İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İlker ALP-Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. İvan RUSEV- Varna Ekonomi Üniversitesi
Prof. Dr. Krasimira MUTAFOVA- Veliko Tırnova Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL- Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ERSAN-Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN-Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÖZ-Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet YAVUZERLER-Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa DAŞ-Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa EKİNCİKLİ- Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR-İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN-Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa TURAN-Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa TÜRKEŞ-Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Nejla GÜNAY-Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nenad MOACANİN-Zagreb Üniversitesi
Prof. Dr. Neşe ÖZDEN-Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Nicolas VATİN- EPHE
Prof.. Dr. Nuray ÖZDEMİR-Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

AJARS
ANKARA'S JOURNAL OF ANATOLIA AND RUMELIA STUDIES

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / SCIENCE AND ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Orlin SABEV-Bulgar Bilimler Akademisi Sofya
Prof. Dr. Ömer METİN-Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof.. Dr. Önder DUMAN-Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Recep KARACAKAYA-İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Rositsa GRADEVA-Bulgaristan Amerikan Üniversitesi
Prof. Dr. Selda KAYA KILIÇ-Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Serdar SARISIR-Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman ÖZKAN-Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman POLAT-Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Tufan GÜNDÜZ-Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Turgut YİĞİT-Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Tülay METİN-Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Uğur DOĞAN-Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ümit EKİN-Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Üçler BULDUK-Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Viorel DANAİTE-Bükreş Üniversitesi
Prof. Dr. Yasemin DEMİRCAN-Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Yunus KOÇ-Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Zeliha DEMİREL-Eskişehir Anadolu Üniversitesi
Doç. Dr. Aleksander FOTIC-Belgrad Üniversitesi
Doç. Dr. Alper ALP- Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Arif SARI Milli Savunma Üniversitesi
Doç. Dr.. Beycan HOCAOĞLU-İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. . Bilge KAYA YİĞİT-Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. Birten ÇELİK-Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Çağla Derya TAĞMAT-Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Dritan EGRO- Tiran Üniversitesi
Doç. Dr. Esra ÖZSÜER-İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Fahri KILIÇ-Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. Filiz ÇOLAK-Uşak Üniversitesi
Doç. Dr. Gergana GEORGİEVA-VelikoTırnova Üniversitesi
Doç. Dr. Güneş IŞIKSEL-İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Halil Saim PARLATIR-İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Hristiyan ATANASOV-Sofya Merkez Devlet Arşivleri
Doç. Dr. Kader ÖZLEM-Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr. Marinos SARIYANNİS-Girit Akdeniz Araştırmaları Merkezi
Doç. Dr. Mehmet ERSAL-İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Murat ÖZKAN-Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Mümin İSOV-Trakya Üniversitesi
Doç. Dr. Nilgün Nurhan KARA-İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Nuri KARAKAŞ-Ege Üniversitesi

AJARS
ANKARA'S JOURNAL OF ANATOLIA AND RUMELIA STUDIES

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / SCIENCE AND ADVISORY BOARD

Doç. Dr. Ökkeş NARİNÇ- Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Paschalidis ANDROUDIS-Aristotales Üniversitesi
Doç. Dr. Sabri ÖZÇAKIR-Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. Sema KÜSKÜ-İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Sinan GÜZEL-İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Doç. Dr. Sıddık ÇALIK-Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. Sırcan KATIC-Belgrad Tarih Enstitüsü
Doç. Dr. Mustafa UYAR-Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Stefka PIRVEVA-Bulgar Bilimler Akademisi Sofya
Doç. Dr. Tatjana KATIC-Belgrad Tarih Enstitüsü
Doç. Dr. Ü. Gülsüm POLAT- Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Meral ORTAÇ-Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Nuri ADIYEKE-Dokuz Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Özgür KOLÇAK-İstanbul Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Rüstem BOZER-Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Selahattin BAYRAM-İstanbul Üniversitesi
Dr. Öğr. Üy. Şebnem PARLATIR-İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi
Dr. Anca POPESCU-Bükreş Üniversitesi
Dr. Dragana AMEDOSKİ-Belgrad Tarih Enstitüsü
Dr. Georgi ZELENGORA- Sofya
Dr. Nadejda VASİLEVA-Trakya Üniversitesi
Dr. Nevena GRAMATİKOVA-Sofya
Dr. Nevena NEDELÇEVA-Tırnova
Dr. Betül ÖZCAN BALKIR- Yozgat Bozok Üniversitesi
Dr. Uğur ÖZGÜR-Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Dr. Merve AYDOĞDU ÇELİK-Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

OKUR YORUMLARI / LETTRES

Lütfen yayımlanan yazılar hakkındaki yorum, görüş ve önerilerinizi dergi editörlerine gönderiniz:

Prof. Dr. Levent KAYAPINAR: leventkayapinar@hotmail.com

Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR: akayapinar66@hotmail.com.tr

Doç. Dr. Ökkeş NARİNÇ : onarinc@nku.edu.tr

Readers are highly encouraged to express their comments, views or suggestions on published articles to the editors:

Prof. Dr. Levent KAYAPINAR: leventkayapinar@hotmail.com

Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR: akayapinar66@hotmail.com.tr

Doç. Dr. Ökkeş NARİNÇ : onarinc@nku.edu.tr

Sosyal Medya Hesaplarımız

https://twitter.com/ankaraarast

ANKARAD / AJARS
ANKARA ANADOLU VE RUMELİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
ANKARA'S JOURNAL OF ANATOLIA AND RUMELIA STUDIES

Sayı / Number : 5	Yaz / Summer 2022
e-ISSN: 2717-9052	ankaradergisi06@gmail.com

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

MAKALELER-İNCELEMELER / ARTICLES-RESEARCHES

ATEŞ, Hacer: Rumeli'de Erken Dönem Timar Uygulamasına Bir Örnek: Xv. Yüzyılda Keşan Nahiyesi/ An Example of Early Timar Practice in Rumeli: Keşan in The XVth Century……**1-29**

AYDIN, Özden: Karakarga İş Üzerinde: Osmanlı'nın Kargalarla İmtihanı / The Black Crow on Work: The Ottoman's Test With Crows……**31-49**

CEVRİOĞLU, Mahmut Halef: Kaptan-ı Derya Hasan Paşa'nın Özi Serdarlığı (1626-1627) / Grand Admiral Hasan Pasha As The Ozi (Ochakıv) Serdar (1626-1627)……**51-69**

ÇAM, Ömer: II. Mehmed Devrinde Bolu Sancağı'nda Nesh Edilen Vakıflar ve Bunlara Ait Taşınmazlar Hakkında Bir Değerlendirme / An Evaluation of The Abrogated Foundations and Their Real Estates in The Bolu Sanjak During The Reign of Mehmed II……**71-106**

DENİZ, Suzan: Egemen Güç Olarak Devlet İçinde Çocuğun Statüsü / Status of The Child in The State As a Sovereign Power……**107-133**

EŞİM, İbrahim & ZAMAN Serhat: Coğrafya Bölümü Lisans Öğrencilerinin "Balkanlar" Üzerine Olan Algılarının Metaforlar Aracılığıyla Belirlenmesi / Determination of Undergraduate Geography Students' Perceptions of The "Balkans" through Metaphors……**135-159**

TAŞ, Hülya: Erken Modern Dönemde Bir Yetki Alanı Olarak Edirne Bostancıbaşılığı: "Kırkayak" Edirne Bostancıbaşısı / The Office of "The Commander of Gardeners" of Edirne as an Early-Modern Sphere of Authority: "Kırkayak" (Centipede) The Commander of Gardeners of Edirne……**161-192**

YAZICI ÖZEL, Serra: Basında Yunanistan Kralı Pavlos'un Türkiye Ziyareti (Haziran 1952) ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yunanistan Ziyareti (Kasım 1952) / The Visit of The King of Greece Pavlos to Turkey (June 1952) and The Visit of The President of Turkey Celal Bayar to Greece (November 1952) in The Press……**193-219**

KİTAP TANITIMI / BOOK REVİEW

KAYAPINAR, Ayşe: Nevena Nedelçeva, Opaka i Krepça prez XV-XIX vek (naselenie, ikonomika, kultovi sredişta) [XV.-XIX. Yüzyılda Opaka ve Krepça (Nüfus, Ekonomi, İbadet/Tapınak Merkezleri)], Veliko Tırnovo: Faber, 2018, 374 sayfa, ISBN: 978-619-00-0794-4……**221-226**

YAYIN İLKELERİ……**227-237**

ANKARAD / AJARS
ANKARA ANADOLU VE RUMELİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
ANKARA'S JOURNAL OF ANATOLIA AND RUMELIA STUDIES

ANKARAD, 2022; 3(5): 31-49	ankaradergisi06@gmail.com
e-ISSN: 2717-9052	DOI: 10.53838 ankarad.1104590

Araştırma Makalesi

KARAKARGA İŞ ÜZERİNDE: OSMANLI'NIN KARGALARLA İMTİHANI

Özden AYDIN*

Öz: Karga sürülerinin istilasını doğal bir felaket olarak değerlendirmek gerekir. Nitekim bunu önceden tahmin etmek ve olası sonuçlarını kestirmek mümkün değildir. Sadece benzer bir felaketi deneyimlemiş olan Osmanlı'nın genel geçerlik kazanan faaliyetleri ile soruna hızlı bir şekilde adapte olmalarını gerektirecek bir durumun varlığı söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. İşte böyle bir sorun karşısında Osmanlı yerel idarecilerinin karga sürülerinin takibinin nasıl yapıldığı, almaya çalıştıkları tedbirlerin neler olduğu ve sorunla baş etme becerisi ile mali yükün nasıl karşılandığı hakkında bilgi vermeyi amaçladığımız bu çalışmada, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde tespit ettiğimiz ve tasnifi yaptığımız 1899 ve 1911 yılları arasındaki perakende belgeler karga sürelerinin sebep olduğu zayiata dair ipuçları vermiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, karga itlafı, yerel idare, kriz yönetimi.

THE BLACK CROW ON WORK: THE OTTOMAN'S TEST WİTH CROWS

Abstract: It is neccessary to consider the invasion of crow flocks as a natural disaster. As a matter of fact, it is not possible to predict this and predict its possible consequences. We can only say that there was a situation that required the Ottomans, who had experienced a similar disaster, to adapt to the problem quickly with their generally valid activities. In this study, information will be given about how the crow flocks were followed by the Ottoman local administrators, what measures they tried to take, and how the financial burden was met with the ability to cope with the problem. In this context, the retail documents between the years 1899 and 1911, which we identified and classified in the Prime Ministry Ottoman Archives, gave clues about the casualties caused by the crows.

KeyWords: Ottoman Empire, crow culled, local goverment, crisis management.

* Dr., e-posta: ozdenaydin58@gmail.com, ORCID:0000-0003-0729-9183.

Başvuru/Submitted: 16.04.2022 Kabul/Accepted: 13.06.2022

Extented Abstract: Crows, which have been the subject of many legends, mythology, miniatures and epics throughout history, have not been a well-known birds pecies in most cultures and civilizations. Sometimes it was the name of a Greek God, and sometimes it was a vehicle for the Gods traveling in the other realm. Even in this state, crows are associated with death and evil.

Compared to the size of this notorious bird, the effect of destruction was great when it moved with the flock. The destruction, which reached dangerous levels, especially in cultivated planted areas, has paralyzed the vitally important habitats of human beings. Especially the destruction of a product such as wheat, which is the most cultivated and the first in agricultural need, and foods with high agricultural value such as broad beans, and their disruption of the agricultural economy by eating the fruits in places such as vineyards and orchards, paved the way for many disasters.

In the Ottoman Archive, 71 documents (19 blank pages) were classified out of the 18 files we identified regarding the crow invasions. Among these, the crow invasions in certain regions of the empire and the damage they caused were examined in the documents of 1899, 1900, 1903, 1908, 1909 and 1911. Among the documents, the damages of the crows in the east of Bulgaria, the Danube and Rumelia, especially in Edirne in 1899 and the necessary precautions were explained. The empire-wide crow invasion in 1903, the methods of combating locusts and crows in Edirne in 1909, and the document of 1911 about the culling of crows in Çatalca. Again in 1911, the issue of the culling of rats and crows in Aydın province was discussed and their destruction as soon as possible was requested by the relevant authorities. Some of the documents between the years 1908-1909 include the expense record for the culling of locusts and crows in the empire and in particular in Bitlis and Izmit, Syria.

In terms of our subject, the invasions of crows and the unpredictable activities of other insects such as grasshoppers deeply affected the Ottoman geography. Faced with such a disaster, the Ottoman administrative mechanism seized the situation with an organization that required quick and effective results and tried to cope with it. These methods did not go beyond the repetition of previously experienced disasters.

In the provinces of Edirne, Bulgaria, Eastern Rumelia, Çatalca, Izmit, Aydın and Bitlis, where the crow invasion was observed, it is seen that local administrators set up struggle commissions in order to organize the people. Although we do not have any information about who this commission is composed of, previous studies on this subject have been a reference for us, as experience and the procedure for dealing with a fixed

disaster will be the same. This decision mechanism and the combat commission organized the people in order to use the time in the most effective way.

Agricultural officials, in the struggle they tried to carry out in coordination with the regional administrators, were sent to the places where the crows were intense, with out being in a panic atmosphere. The first precaution taken is to determine the areas where the crows nest. This allows us to think by guessing that it is tried to be overcome by denunciation.

Since it is known that crows lay 3-10 eggs, it is inevitable that the crow population will increase in the future. This situation can be seen as the biggest obstacle for a catastrophe of the colonized invaders that will be difficult to return.The increase in crow flocks also means the expansion of the combat area. For this reason, in the beginning, crows that nest and lay eggs in wooded areas in villages and hamlets were detected. The people came to thesere gions, scattered the crow's nests and destroyed their eggs.

The local administration, which had difficulties in dealing with the crows, which numbered 2000 in Edirne and Rumeli regions, activated the use of weapons, which is another method in the struggle. Crows are known as intelligent animals. Crows that do not have difficulty in adapting to their surroundings are very difficult to kill. District administrators have tried to kill these clever animals with guns. For this job, hunters, village guards and guards, that is, those who are skilled in using weapons, were chosen among the people.

However, the prohibition of the use of weapons in certain situations, according to the mobilization order of the period, caused the postponement of this type of struggle. There was an intense correspondence traffic between the ministries in order to obtain the necessary permissions. As a result, theuse of weapons is permitted if certain precautions are taken. Fighting with weapons should be done outside the areas where the population is concentrated and by people who have the skills and license to use it.

Hunters and other selected individuals set out to hunt for crows by ambushing in fields, vineyards and gardens where crows are concentrated. In accordance with the instruction given to them, they must deliver the feet of each crow they kill to the agricultural authorities andr egional administrators. When we think that the crows, who were frightened by the sound of gunfire, escaped, we can assume that it is difficult to kill them. In this way, it may have been desired to learn how many crows were killed and whether the struggle was successful or not. It is not known how

beneficial this measure is. As a matter of fact, it is not written how many crows were killed in the documents we determined.

The crow invasion also has a material dimension. As it is understood from the documents we have classified, we see that the government acts cautiously and economically in this regard. During the year, a common budget was allocated for the activities of crow and locust invasions and other insects. 2/3 of the revenues of Ziraat Bank are allocated to the Ministry of Forestry, Mining and Agriculture. The Ministry, on the other hand, made an evaluation according to the infestation size of the insect species and spent its capital accordingly. As can be seen, the fact that the locust invasion is more common and the struggle is more difficult and long-term has necessitated such a situation. In this context, the primary subject of the expenses made between 1908-1909 was the locust invasions. In fact, we have determined that pressure is being exerted for a raise with the increase in the costs of combating locusts. As a result of the correspondence, a solution was found by making then ecessary raise in order not to enlarge the field of struggle against the locust invasion. The remaining amount was spent for the fight against crows after the expenses of fighting against locusts were eliminated.

Giriş

Tarihi Metinlerde Karga İmgesi

Farklı kültür ve medeniyetlerde geçmişte olduğu gibi bugün de çeşitli anlatılara, mitolojiye ve masallara konu olan kuş türleri, mitsel ve dini anlamlar yüklenerek sembolleştirilmiştir. Ötücü kuş türleri içerisinde yer alan kargalar, tuhaf ve ürkütücü sesleri, siyah ve parlak tüyleri, iri ve güçlü gagaları ile pek çok kültürde uğursuz bir olara tasvir edilmiştir. Hem etçil hem de otçul beslenebilmeleri ile de insanların ekip biçtiği tarlalarındaki mahsule ve besledikleri hayvanlara ortak çıkan, adı kötüye çıkmış bir kuştur.

Kargaların yaklaşık olarak 40 ila 70 yıllık bir ömre sahip olmaları ise onları diğer kuş türleri üzerinde ayrıcalıklı kılmaktadır[1]. Görünüşleri itibariyle kara renkte olan kargaların renginden dolayı kötü haber getirdiklerine inanılmaktadır[2]. Karanlığın meleği olarak havayı koruduklarına da

[1] Deniz Gezgin, *Hayvan Mitosları*, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 110; Semih Büyükyol-Sabriye Öztütüncü, "Türk Mitolojisinde Karga/Kuzgun İmgesi Çağdaş Türk Resim Sanatına Yansımaları", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 33, 2021, s. 132-133.

[2] Muharrem Kaya, *Mitolojiden Efsaneye Türk Mitolojisinin Anadolu'daki Efsanelerde İzleri*, Bağlam Yayınları, İstanbul 2015, s. 133.

inanılan kargaların bu özelliklerinden ötürü gizemli bir kuş gibi görüldükleri de olmuştur. Kuşlar içerisinde zekâları ile hayatta kalma yeteneklerini üst seviyede kullanmaları kargaları usta birer fırsatçı yapmıştır. Ayrıca istediğini arayıp bulma yeteneğine sahip olmaları ile de ısrarcı bir canlı olarak nitelenmelerini sağlar[3].

11-16. yüzyıl Orta Türkçe sözlüğünde kuzgun ile eş anlamlı kullanılan karga, "beddua etmek, sövmek, lanetlemek ve incitmek" anlamlarında kullanılmıştır[4]. Türk mitolojisinde Çin'de kuşlara farklı anlamlar yüklenmiştir. Karakarga şeytanı ve kötülüğü sembolize eder[5]. Ayrıca Azrail'in sembolize eden bir hayvan olarak karşımıza çıkar[6]. Göktürk sülalesini simgeleyen ongunlardan (totem) biri de uzun hayatın alameti olan kargadır. Ayrıca Gök Tanrı'nın bir sembolü olarak da görülmüştür[7]. Şaman ayinleri sırasında kuğu, karga, kartal, kaz ve baykuş şeklinde tasarlanan yardımcı ruhların şamanın bedenine girerek ona gökyüzü seyahatinde eşlik ettiği düşünülmüştür[8]. Yunan mitolojisinde "Baba Zaman" olarak isimlendirilen ve karga anlamına da gelen Kronos'un kurban edilişinden sonra ruhuna eşlik eden ve ona kehanetlerde bulunan bir kuş olarak tasvir edilir[9].

Mevlana tarafından anlatılan ve geçmişi Habil ve Kabil'e kadar uzanan bir hikâye, karganın niçin uğursuzluğun sembolü olarak gösterildiğine dair bir ipucu verir. Hikâyeye göre; Habil'i öldüren Kabil, kardeşinin cesedi ile ne yapacağını düşünür haldeyken yanına ağzında başka bir karganın ölüsünün taşıyan karga gelir. Karganın toprağı kazarak çukura ölü kargayı gömmesi Kabil'e kardeşinin cesedini ne yapacağına dair bir fikir verir[10]. Bu anlatı, yeryüzünde işlenen ilk cinayet hadisesinde karga imgesinin yer almasıyla, karganın uğursuzluğun sembolü olarak gösterilmesi arasında bir ilişki

[3]Büyükyol-Öztütüncü, a.g.m, s. 134.

[4] Fuzuli Bayat, *Orta Türkçe Sözlük 11-16. Yüzyıllar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2020, s. 241.

[5] Yaşar Çoruhlu, *Kozmolojik, Mitolojik, Astrolojik, Dinî ve Edebî Tasavvurlara Göre Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi II*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019, s. 297.

[6] Gezgin, a.g.e, s. 111.

[7] Çoruhlu, a.g.e, s. 297.

[8] Çoruhlu, a.g.e, s. 303.

[9] Robert Graves, *Yunan Mitleri (Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler)*, çev. Uğur Akpur, Say Yayınları, İstanbul 2010.

[10] Çoruhlu, a.g.e, s. 307.

kurulmasını sağlar. Minyatürlerde karga imgesi ise çoğunlukla kötü olayları tasvir etmek için kullanılır. Kelile ve Dimne'de geçen hikâyelerin anlatıldığı minyatürlerde karga ve baykuşlar arasındaki mücadele resmedilmiştir[11].

Osmanlı Arşivi'nde karga istilalarına yönelik tespitini yaptığımız 18 adet dosya içinden 71 adet belgenin (19 sayfa boş) tasnifi yapılmıştır. Bunlar içerisinde 1899, 1900, 1903, 1908, 1909 ve 1911 yıllarına ait belgelerde, 1899 yılında Edirne başta olmak üzere Bulgaristan, Tuna ve Rumeli'nin doğusundaki kargaların zararları ve gerekli tedbirler anlatılmıştır. 1903 yılı imparatorluk geneli karga istilası, 1909 yılı Edirne'deki çekirge ve kargalarla mücadele yöntemleri, 1911 Çatalca'daki karga itlafı, yine 1911 yılında Aydın vilayetindeki fare ve kargaların itlafı meselesi ele alınmıştır. 1908-1909 yılları arasındaki belgelerin bir kısmı ise imparatorluk genelinde ve özelde ise Suriye, Bitlis ve İzmit'te gerçekleşen çekirge ve kargaların itlafına yönelik masraf kaydını içermektedir. Belgeler Hicrî takvime ek olarak Rumî olarak da verilmiştir.

1. Bidayet: Karakarga İş Üzerinde: Zirai Ürünlere Zararları

Tarih boyunca tarımsal faaliyetlerin sürekliliğinin önündeki en büyük engel; çekirge[12], karga ve diğer türden haşeratın sebep olduğu zararlardır. Bunların boyutları incelendiğinde, hatırı sayılır ölçüde iaşe sıkıntısına sebep oldukları görülür.

Kötü şöhrete sahip olan kargalar, sürü halinde uçtuklarında ürkütücü bir ses ve kapkara bir bulutu andıran görünümleriyle dakikalarca havada kalabiliyor, yeryüzüne indiklerinde ise mahsulâta hatırı sayılır ölçüde zarar vermişlerdir. Geçmişte potansiyel bir tehlike unsuru olan karga sürüleri için alınan tedbirlerin insan gücü ile sınırlı kalması mücadelenin seyrini ve etkinliğini zorlaştırmıştır.

Muhtemelen iklimin elverişsiz olduğu dönemlerde, aç kaldıklarında reayanın tahıl ve zirai değeri yüksek ürünlerini yok etmeleri sonucunda bir darlık sürecinin başlamasının müsebbibi olarak gösterilirler. Karga sürüleri, çoğu zaman girdikleri tarlalarda zirai ürünleri henüz toprakta tohum halinde iken gagaları ile çıkartıp yedikleri olmuştur. Bazen de meyve bahçelerine dadandıklarında ağaçlardaki meyveleri kısa süre içinde tüketmeleri durumunda ise sosyoekonomik hayata büyük zararlar vermişlerdir. Bu zararlar, ahalinin hayatını idamesini sarsacak boyuta

[11] Çoruhlu, a.g.e, s. 308; Büyükyol-Öztütüncü, a.g.m, s. 137.

[12] Çekirge ve diğer haşeratın sebep olduğu sorunlar için bkz. Zafer Karademir, *İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı Osmanlı Toplumunda Kıtlıklar (1560-1660)*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

geldiğinde ise, vilayet idarecileri halkın kendi başlarına tedbirler almalarına fırsat vermeden olaya müdahale ederek zararların boyutunu en aza indirmeye çalışmışlardır.

1911 yılında Çatalca'da bakla mahsulüne zarar veren kargaların bir an önce itlaf edilmesi gerektiği ziraat encümenince ifade edilmiştir. Yine Aydın vilayetinden Dâhiliye Nezareti'ne 25 Mart 1327/7 Nisan 1911 tarihinde çekilen telgrafnamede, vilayetin 3000 kilo kadar en verimli buğdayının tarla kargaları tarafından yenildiği belirtilmiştir. Aynı belgenin satır aralarında kargalarla beraber farelerinde buğdaya ortak olduğu ve yüz adet farenin on kıyye (12,280 kg) kadar buğday tükettiği, ziraat müfettişinin incelemesi sonucunda tespiti yapılmıştır[13].

Vilayet yetkililerinin esas derdi, mahsule ve ağaçlardaki meyvelere musallat olan kargaların sebep olduğu hasarların yıkıcı etkilerini en aza indirgemektir. Bu sebeple öngörme ve önleme mekanizmalarını etkin kullanmaya çalışarak, ivedi bir şekilde tedbirler almaya çalışmışlardır. Nisan 1899 tarihinde Edirne vilayetinin bazı mahallerinde bir müddettir karga sürüleri peyda olduğu ve bunların bilhassa yeni ekimi yapılmış tohumları topraktan çıkarıp yedikleri gibi henüz yeni boy atmış mahsul ile ağaçlardaki meyveleri yemek suretiyle çiftçiyi zor durumda bıraktıkları rapor edilmiştir. 13 Nisan 1899'da Dâhiliye Nezaretine ulaşan bir rapordan ise, vilayet yetkilileri tarafından bu sorunun değerlendirildiği ve alınan tedbirlerin kâfi geldiği ve üstesinden gelindiği bildirilmiştir[14].

2. Organizasyon: Kargalarla Mücadele Yöntemleri

Geçmişte olduğu gibi bugün de ekili ve dikili alanlara büyük zararlar veren kargalar, diğer haşeratlar gibi zirai ekonomiye öldürücü bir darbe indirmişlerdir. Kargalar, tarla ve meyve bahçelerine indiklerinde onları durdurmak, zararlarına engellemek hiç de kolay olmuyordu. Ürünün tohum halinde toprakta olduğu andan itibaren kargaların dikkatini çekmekte ve istilalarına uğramaktaydı. Böyle bir durumla karşılaşan insanoğlu ise imkânların elverdiği ölçüde, devletle müşterek ve özverili hareket ederek mücadele etmeye çalışıyorlardı.

Kargalara karşı yapılan iptidai mücadele, kargaların yuva ve yumurtaları dağıtılarak üremelerine engel olunmasıdır. Etkin olduğu düşünülen bir diğer yöntem ise, yetenekli avcıların kargaları tarla ve bahçelerden uzak tutacak, kaçıracak ya da ürkütmekten ziyade öldürülmelerini sağlayıcı tedbirlerdir.

---

[13]DH.İD 99/3, 13Rebiülahır 1329/13 Nisan 1911.

[14]BOA, 1297/97241, 6 Zilhicce 1316/17 Nisan 1899.

Osmanlı İmparatorluğu, saray ve elit bürokrasinin irtibat halinde olduğu kurum ve kuruluşların karga istilasına karşı faaliyetlerini takip etmemizi sağlayacak yazışmaların yoğun olduğunu görmekteyiz. Yazışmaların içerikleri ağırlıklı olarak karga sürülerinin verdiği hasarı en aza indirgemek için halkı hızlı bir şekilde örgütlemek, alınacak önlemlerin çerçevesini çizmek ve kaynakları etkin bir şekilde kullanabilmek için masrafların giderilmesi yönündedir. Bu amaçla; Orman Maden ve Ziraat Nezaretleri, Nafiâ ve Ticaret Nezareti ve Harbiye Nezareti arasında yoğun bir yazışma trafiği gerçekleşmiştir.

2.1.Mülakat Komisyonlarının Kurulması

Orman, Maden ve Ziraat Nezareti kargalarla mücadelede mahalli idare ile birlikte hareket etmişlerdir. Böylelikle mücadelenin çapını genişletip, daha ivedi bir şekilde sonuç almayı amaçlamışlardır. Mülakat komisyonlarının kimlerden müteşekkil olduğu konusunda herhangi bir bilgi verilmemiştir[15]. Vilayetlerde bulunan ve ziraata yabancı olmayan memurların vazifelerini nasıl yapacakları ise yine söz konusu edilmemiştir. Aydın vilayetinde oluşturulan komisyonun gece gündüz çalışarak ve olağanüstü bir rağbet ve gayretle yirmi gündür çalıştıkları 7 Nisan 1901 tarihinde Orman Maden ve Ziraat Nezaretine bildirilmiştir[16]

2.2.Halkın Örgütlenmesi

Kargalarla mücadelede en büyük görev halka düşmüştür. Zirai ürünleri ve meyve bahçelerinin kargalar tarafından büyük hasara uğraması onları harekete geçirmiş ve insan emeği gerektiren bu sorun, imece usulü ile üstesinden gelinmeye çalışılmıştır. Bölge idarecileri ve mükellef tutulan ahali teyakkuz halindedir.

22 Şubat 1899 tarihine ait tahriratın satır aralarının işaret ettiği üzere karga itlafı için memur kılınacak kişiler bölge halkıdır. Zira eskiden olduğu gibi şimdi de ahali bu işe mecbur bırakılmış ve böylelikle de kargaların öldürülmesinde yükün bir bölümünü ahali sırtlanmıştır[17].

3.3 Karga Sürülerinin Takip ve İmha Edilmesi

[15] Kargalarla mücadele yöntemleri ve örgütlenme şekli diğer haşeratlarla mücadele için de geçerli olmuştur. Bu mücadele komisyon üyeleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Sevilay Özer, *Anadolu'da görülen Çekirge İstilaları ve Halk Üzerindeki Etkisi (1914-1945)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016, s. 87-110.

[16] DH.İD, 99/3, 13 Rebiülahır 1329/13 Nisan 1911.

[17] BOA, 1297/97241, 6 Zilhicce 1316/17 Nisan 1899.

Karga sürülerinin zamanla sayı itibariyle artması endişe edici bir sonuç halini almıştır. Nitekim bu kez kargalar, Edirne vilayeti dışında Bulgaristan ve Rumeli'nin doğusunda da görülmeye başlamıştır. Bölge ahalisi kargaları ellerinden geldiğince takip ederek zararlarını önlemeye çalışsa da çaresiz kalmışlardır. Fakat 26 Mart 1899 tarihinde Edirne vilayeti, karga istilasına karşı giriştikleri mücadelenin başarılı bir şekilde yürütüldüğüne dair merkeze bilgi vermiştir[18].

Anlaşıldığı kadarıyla Bulgaristan ve Rumeli ahalisi ilk kez böyle bir durumla karşı karşıya kalmış değildir. Çünkü müteakip belgelerden tespit ettiğimiz kadarıyla Dâhiliye Nezareti'ne, belediyece yazılan 22 Şubat 1899 tarih ve 190 numaralı tahriratta; Tuna vilayetinde 30, 35 seneden beri mütemadiyen mahsulâta ve ağaçlardaki meyvelere zarar veren kargaların itlafında nasıl bir rota çizildiğine ve aldıkları tedbirlerin neler olduğuna dair ayrıntılı bir rapor verilmiştir. Bu raporun bir benzeri bu kez Edirne vali vekili ve Ordu-yu Hümayun müşiri tarafından Dâhiliye Nezareti'ne 28 Mart 1899 tarih ve 29 numara ile gönderilen tahriratla yinelenmiştir[19].

Tahriratın detaylarına baktığımızda, karga itlafında takip edilen usullerin detaylarının ortaya çıktığını görmekteyiz. Bu bağlamda karga sürülerinin takip ve telefinde önceden nasıl bir yol takip ediliyorsa yine aynısını yapıldığına dair bir izlenim edinmemizi sağlayan ipuçları vardır. Bu durumda karga itlafı süreci, genel geçerlik kazanmış bir uygulamaya dönüştüğünü gösterir[20].

3.1. Yumurta ve Yavruların Tespiti

Kargaların istila ettikleri bölgelere tekrardan geldikleri sık sık karşılaşılan bir durumdur. Çünkü yumurtalarını bırakan kargalar, kendi besinlerini ve yavrularının karınlarını doyurmak için geri gelebiliyor ya da bulundukları yerden ayrılmıyorlardır. Bu da bir süre sonra yumurtalardan yeni karga sürülerinin türemesi demektir. Bir karganın ortalama 3 ila 10 adet yumurta bıraktığı bilindiğinden[21], uzun vadede bir karga popülâsyonunun temeli böylelikle atılmış oluyordu. Karga istilasına karşı mücadelede en etkin yöntem yumurtaların toplanmasını sağlamaktır. Halk bu kolonileşmiş istilacılara karşı pasif değildir. Kolektif hareket eden ahalinin, karga

[18] DH. MKT, 2193/88-0, 15 Zilhicce 1317/16 Nisan 1900.

[19] BOA, 1297/97241, 6 Zilhicce 1316/17 Nisan 1899.

[20] BOA, 1297/97241, 6 Zilhicce 1316/17 Nisan 1899.

[21] Şubat sonu itibariyle yumurtalarını bırakan kargalar, Mart ve Nisan aylarında yavrularına kavuşurlar. Bilgi için bkz. Şükrü Pala, "Ege Bölgesi Karga Türleri Bunların Özellikleri Yayılışları ve Yem Çeşitleri Üzerinde İncelemeler", *Bornova Zirai Mücadele Enstitüsü Çalışmalarından*, Cilt: 3, 1963, s. 56.

yumurtalarını bir şekilde bularak üremelerine fırsat vermeden tahrip etmek için özverili ve hızlı hareket etmeleri gerekiyordu. Yumurtaların toplanması, bir sonraki karga istilasının önüne geçilmesi için son derece önemli görülmüştür.

Edirne vilayet yetkilileri ahali ile yaptıkları mülakatta neler yapacaklarına dair talimat vermiştir. Burada ahalinin yapacağı ilk iş kargaların nerelerde yumurtladıklarının ve yavrularının yerlerinin tespit edilmesidir. Daha sonra ise sıra imha edilmelerine gelecektir. Görüldüğü kadarıyla da ahali kendi silahlarını yanlarında getirmişler ve karga avına çıkmışlardır. Talimatlardan biri de her şahıs, öldürdüğü her bir karganın ayaklarını ziraat yetkililerine teslim edilecektir[22].

Belgenin detaylarında karga sürülerinin tahmini 2000'i bulduğu ve bu sayısının da giderek artabileceğine dikkat çekilmiştir[23]. Karga sürülerinin sayılarının artması onlarla mücadele sahasının genişlemesine ve giderek endişe verici bir hal almasına neden olacağından, kargaların telef edilmesi işi bir an önce yapılmalıdır. Bu endişe içeren durum Rumeli ve çevresindeki yerlere bildirilmiş ve alınacak emre göre de ahalinin hareket etmeleri gerektiği söylenilmiştir[24].

Orman, Maden ve Ziraat Nezareti'nden 20 Temmuz 1899 tarihli ve 46 numarayla gönderilen tezkirede; köy ve mezralarda yuva yapan ve yumurtalarını bırakan kargaların kolaylıkla imha edilememesi ve alınan tedbirlerin yeterli gelmediği yazılıdır. Bölge idarecilerinin mazeretleri kabul edilmemiş, çünkü yapılan incelemede tarla ve bahçe içlerinde bir iki tanesinin bulunması buna ispat olarak gösterilmiştir[25].

3.2. Keskin Nişancılar ve Karga Avı

Kargaların zeki hayvanlar oldukları, etraflarına uyum sağlamada zorluk çekmemeleri ve ufak bir hareketin onları kaçırması için yeterli olması öldürülmelerinin önündeki engel olarak görülebilir. Bu durum ise onların takibatını ve öldürülmelerini güçleştirmektedir. Öldürülmeleri için kullanılan metotlardan biri de bölge idarecileri tarafından köy bekçisi ve koruculara ile avcıların tayin edilmesidir. Ahali kendi silahlarını yanlarında

[22]BOA, 1297/97241, 6 Zilhicce 1316/17 Nisan 1899.

[23]BOA, 1297/97241, 6 Zilhicce 1316/17 Nisan 1899.

[24] DH. MKT, 2189/106, 2 Zilhicce 1316/13 Nisan 1899.

[25]DH. MKT, 2231/40, 1 Rebiülahir 1317/9 Ağustos 1899.

getirmişlerdir. Avcıların, silah kullanma becerilerine haiz olmaları istenmiştir[26].

Karga istilasına karşı Edirne vilayeti başta olmak üzere, Bulgaristan ve Rumeli'nin doğusunda ahaliden her şahıs, sayıları 2000'i bulan kargaların silahla öldürülmesinde mükellef tutulmuştur. Hatta her şahıstan öldürdüğü karganın ayaklarını bölge yetkililerine teslim etmeleri istenmiştir[27]. Bu şekilde bir talep ile de mücadeledeki başarının ve gelindiği noktanın tespitinin yapılması mümkün olacaktır.

1911 yılında Çatalca'da bakla mahsulüne zarar veren kargaların itlafı için avcıların tayin edilmesi ziraat encümeninde ifade edilmiştir. 22 Kanun-ı evvel 1326/4 Ocak 1911 tarihinde Harbiye Nezareti'ne takdim edilen bu tahrirat, İstanbul İdâre-i Örfiyye Kararnâmesi'ne aykırı görülmüştür[28]. Çünkü mülki idarenin vazifeleri büyük ölçüde askeri idareye bırakılmıştır. Bu kapsamda kararnamenin 3 Temmuz 1909 tarihinde ilavesinde, devletin iç ve dış asayişini bozacak ve öldürmeye teşebbüs eden kişilerin muhakeme edilmesini öngörüyordu[29]. Böyle bir kararname hiç şüphesiz halkın silah kullanımının askeri hükümetin elinde olduğunu göstermektedir.

Belgelerin diğer fasıllarında, sekiz gün sonra karga itlafında silah kullanımının önemi belediye encümeni tarafından yinelenmiştir. Bu hususta gerekli izinlerin çıkması için hem Dâhiliye Nezareti hem de Harbiye Nezareti ile yazışmaların sıklıkla devam ettiğini görmekteyiz. Burada bilhassa Harbiye Nezareti'nin silah kullanımı için bazı talepleri söz konusu olmuştur.

[26] DH. İD, 99/3, 13 Rebiülahir 1329/13 Nisan 1911; DH. MKT, 2797/87-0, 10 Rebiülahir 1327/1 Mayıs 1909.

[27] DH. MKT, 2189/106, 2 Zilhicce 1316/13 Nisan 1899; BOA, 1297/97241, 6 Zilhicce 1316/17 Nisan 1899.

[28] DH. İD, 99/3,13 Rebiülahir 1329/13 Nisan 1911.

[29] *İdâre-i örfiyye* kavramı sıkıyönetim kavramı yerine kullanılmış, Osmanlı Devleti'nde bilhassa 1876'da ilan edilen I. Meşrutiyet anayasasıyla literatüre kazandırılmıştır. Bu anayasanın 113. maddesi doğrudan sıkıyönetime atıf yapıyordu. Osmanlı'nın Rusya ile savaş halinde olduğu bir zamanda 30 Nisan 1877 tarihinde İdâre-i Örfiyye Lâyihası hazırlanmış ve 2 Ekim'de ise kanunlaşmıştır. 2 Ekim 1877 tarihli İdâre-i Örfiyye Kararnâmesi, Osmanlı Devleti'nin olağanüstü halin bütün çerçevesini ortaya koymaktadır. Bilgi için bkz. Zekeriya Türkmen, "Dîvân-ı Harp", gözden geçirilmiş basım Ek-1. cildinde *TDVİA*, Ankara 2020, s. 334-337.

Çatalca Belediyesi tayin edilecek avcıların tespiti için acele etmemesi gerektiğini söylemiştir. Çünkü acemi avcıların bir kargaşaya mahal verebileceği altı çizilen bir noktadır. Belgenin devamında Harbiye Nezareti, silah kullanım alanları için bir sınır çizdiğini görmekteyiz. Nitekim avcılara ancak silah kullanma maharetlerinin yanında kasaba dışındaki tarlalarda çifte av tüfekleriyle karga itlaflarına izin verileceği, kasaba dâhilinde ise katiyen müsaade edilmeyeceği ifade edilir. Bütün bu uyarıları dikkate alan Çatalca mutasarrıflığı, 15 Ocak 1911'de gerekli inzibat ve asayişin sağlanacağına dair Harbiye Nezareti'ni bilgilendirmiştir[30].

Edirne'de 1914 yılında mahsule musallat olan kargalar halkı bezdirmiş durumdadır. Kargaların itlafı için Harbiye Nezareti'nden silah talep edilmiştir. İstanbul'da istenilen talep yerine getirilmiş ve 150 adet av tüfeği Edirne'ye nakledilmiştir[31].

4. İstila ve İtlafın Maliyeti

Osmanlı mali gelirlerinin hangi türü karga ve çekirge istilası için sevk edilmiştir sorusuna cevap verebilmek için öncelikle Orman, Maden ve Ziraat Nezaretleri masrafları için bir kalem oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Tespit edilen bu masraflar ise Ziraat Bankası'nın yıllık sermayeleri arasında yer alan ve Orman, Maden ve Ziraat Nezaretleri'ne aktarılan sülüsan temettuatının yani 2/3'ünün fazlasından karşılanmıştır[32].

[30]DH.İD, 99/3,13 Rebiülahir 1329/13 Nisan 1911.

[31] DH. ŞFR, 520/57, 7 Rebiülahir 1332/5 Mart 1914.

[32] *Temettü hissesi*, Ziraat Bankası'nın yıllın karından vilayetlere ayrılan tutar olarak tanımlanmıştır. Bu gelir, 1888 yılında faaliyete geçirilmiş olup, 1916 yılına kadar vilayetlere aktarılmıştır. Ziraat Bankası'nın mali kaynakları arasında mülga edilen memleket sandıkları icra edilerek toplanan paralar, 1888 yılından sonra aşar vergisiyle beraber alınarak menafi hissesi, bankanın safi karından ayrılacak 1/3 hisse olarak tanımlanmıştır. Bilgi için bkz. Asım Süreyya İloğlu, "Türkiye'de Zirai Kredi ve T.C Ziraat Bankası, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı: 15, 1964, s. 95.

1888 yılında hazırlanan Nizamnameye göre, "Ziraat Bankası yıllık karının 1/3 ünü sermaye olarak tutar, 2/3 ünü ise ziraatın ve hayvancılığın geliştirilmesi için Orman, Maden ve Ziraat Nezareti'ne aktarılmıştır. Bu tutar sülüsan temettüatı olarak tanımlanmıştır. Bu pay daha sonra 1908 yılında hazine gelirlerine dâhil edilmiştir. Vilayetler için kullanılacak olan temettü hissesinin kaynağı bu sülüsan temettüatıdır. 1916 yılından sonraki bütçelerde gelir kısmında hisse-i temettü görülmemiştir. Bilgi için bkz. Kerim Sarıçelik, *Osmanlı Devleti'nde Vilayet Hususi İdareleri ve Bütçeleri*, Çizgi Kitabevi Yayınları, 2019, s. 122.

Edirne vilayetinde 1903 yılında, zirai ürünlere karga ve çekirge hatta serçe ve fareler büyük hasar vermiştir. Bu türden bir zararın karşılanmasına yönelik vilayet namına senelik 19,000 kuruşun tahsis edilmesi gerekmektedir. Vilayetin ziraat idaresine bağlı teknik kurulu yaptığı inceleme sonucunda, bu belirtilen meblağın çekirgelerin öldürülmesinde kullanılması gerektiğine karar verilmiştir. Bu meblağ çekirge itlafı için gerekli gazlı bez ve memur harcı gibi tespit edilen masraflar için kullanılmalıdır. Nitekim vilayet genelinde karga, serçe gibi kuşların ve farelerin sebep olduğu zararlar, 80 bin küsur gibi bir meblağa tekabül ettiğinden bu masrafları vilayetin karşılanması imkânsızdır[33]. Bu durum karşısında Edirne vilayeti ziraat yetkilileri, çekirge istilasını daha mühim gördüklerini beyan ederler. Çünkü karga ve söz konusu edilen haşeratın itlaf masrafı ancak çekirgeyle mücadele masraflarının karşılanmasından sonra kalan miktarın tesviyesi ile mümkün kılınmıştır[34]. 15 Ağustos 1903 tarihinde Edirne vilayetinde kargaların itlafı masrafının tesviye suretlerinin müsveddesi İstanbul'a ulaştırılmıştır[35].

Yine Orman, Maden ve Ziraat Nezaretleri tarafından Şura-yı Devlet'e 25 Mayıs 1903 tarihinde havale edilen bir mazbatada; Edirne vilayeti ziraat yetkililerince, çekirge itlafında öngörülen masraflar için verilen talimatta gazlı bez ve memur harcı 10 bin kuruş olduğu bildirilmiştir[36]. Aynı belgenin diğer satırlarında ise, iki buçuk ay sonra yani 30 Temmuz 1903 tarihinde Şura-yı Devlet'e bağlı maliye dairesinden takdim edilen mazbatada kargalarla mücadelede istihdam edilecek memurların ihtiyaçlarının çekirge itlafı için ayrılan meblağdan karşılanması gerektiği, bu hususta gereğinin yapılması ve masrafların karşılanması için bir an önce harekete geçilmesi istenilmiştir[37].

11 Temmuz 1908 tarihinde İmparatorluk genelinde birden ortaya çıkan çekirge ve kargaların itlaf masrafları için 50.000 kuruş öngörülmüştür. Fakat bu miktar ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalmış, hatta Suriye valisine yazılan celpten anlaşıldığı kadarıyla Bitlis, Trablusgarp ve İzmit sancaklarında çekirgeler peyda olmaya başlamıştır. Bu sebeple Orman, Maden ve Ziraat Nezaretleri 15 Temmuz'daki tezkiresinde Ziraat Bankası

[33] ŞD, 532/57-0, 8 Rebiülahir 1321/4 Temmuz 1903.

[34] ŞD, 532/57-0, 8 Rebiülahir 1321/4 Temmuz 1903.

[35] BEO, 2131/159792, 10 Cemaziyelevvel 1321/4 Ağustos 1903.

[36] İ.OM. 9/24-0, 5 Cemaziyelevvel 1321/30 Temmuz 1903.

[37] İ.OM. 9/24-0, 5 Cemaziyelevvel 1321/30 Temmuz 1903.

tarafından bir defaya mahsus olmak üzere bu 50.000 kuruşa zam yapacağını ifade etmiştir[38].

Orman, Maden ve Ziraat Nezareti'nin 15 Temmuz 1908 tarihli tezkiresinde, Ziraat Bankası'ndan her sene Nafiâ Nezareti'ne gönderilmekte olan temettuatın tamamı ve menafi hissesi[39]nin bir kısmı 2.283.100 küsur kuruş olduğu beyan edilmiştir. Çekirgelerin itlafının elzem olduğu ve bir defaya mahsus olmak üzere 50.000 kuruşun ise nezaretin diğer gelirlerinden tahsis edilmesi istenmiştir. 1908 yılına tekabül eden tüm bu gelirlerin, çekirge ve kargalarla mücadele masraflarını karşılamada yetersiz kalması durumunda ise gelecek seneye ait gelirlerden karşılanması ve bu meblağın ise tahsisinin yapılması gerekmektedir[40].

Orman, Maden ve Ziraat Nezareti tarafından yazılan 15 Temmuz tarihli olan bu tezkireye, Ticaret ve Nafiâ Nezareti 27 Temmuz'da gerekli işlemi başlatmış olduğuna dair bir bilgi gönderdiğini görmekteyiz[41].

1908 yılında imparatorluk genelinde karga ve çekirge itlafı masrafı olarak Ziraat ve Zabıta-i Sıhhıye-i Hayvaniye idaresine dâhil olan meblağ 85.400 kuruştur[42]. Bu miktar aynı sene içerisinde bazı mahallerde çekirge istilasından dolayı masrafların karşılanması için peyder pey kullanılmıştır. Fakat kargaların ve çekirgelerin zararlarının giderilmesi için Ziraat Bankası sülüsan temettuatı fazlasından 50.000 kuruşun zammı hakkından 22 Temmuz 1910 tarihli ve 132 numaralı arızaya herhangi bir cevap verilmemiştir. Bu miktarın bir an önce tahsis edilmesi gerektiği bildirilmiştir[43]. Fakat söz konusu miktar Ziraat ve Zabıta-i Sıhhıye-i Hayvaniye'nin bu seneye ait masraflarının hangi kısmından nakledilebileceği ise 1908 senesinin sonunda evvel anlaşılamayacağından neticeye göre hareket edilebileceği ifade edilmiştir[44].

[38] BEO, 3360/251958; 21 Cemaziyelahir 1326/21 Temmuz 1908.

[39] *Menafi hissesi*, Ziraat Bankası aracılığıyla toplanan bir vergidir. Menafi hissesi bankanın safi kârından ayrılacak 1/3 olarak tanımlanmıştır. 1883 yılında *menafi sandıkları* ismiyle yeniden düzenlenmiştir. Bilgi için bkz. Ömer Yazan, "Ziraat Bankası'nın İlk Yirmi Yılına Ait Bazı Kayıtların İncelenmesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Kongresi Sempozyum Tebliği*, Uşak 2017, s. 223-234.

[40] B EO, 3366/252443, 4 Receb 1326/2 Ağustos 1908.

[41] BEO, 3366/252443, 4 Receb 1326/2 Ağustos 1908.

[42] ŞD. 1225/33, 9 Ramazan 1326/5 Ekim 1908.

[43] BEO, 3366/252443, 4 Recep 1326/2 Ağustos 1908.

[44] BEO, 3492/261846, 24 Muharrem 1327/15 Şubat 1909.

Orman, Maden ve Ziraat Nezareti'nden 1908-1910 yılları arasında tekrarlanan tezkirelerde Ziraat Bankası tarafından bir defaya mahsus gönderilmesi istenen 50.000 liranın tahsis edilmesi gerektiği vurgulanmıştır[45]. Fakat Ziraat Bankası tarafından gönderilmediği anlaşılan mezkûr meblağ bir kez daha gündeme getirilmiştir[46]. Nezaret ve banka arasındaki yazışmalara bakıldığında bu sıkıntılı durumun daha vahim bir hal aldığını ve bir an evvel tahsis edilmesi gerektiği sürekli olarak yenilenirken, 5 Ekim 1908 tarihli belgede 50.000 liranın sevk edilmesine dair mübaşeret edildiği ve gerekli muamelenin ise başlatıldığını öğrenmekteyiz[47].

Orman, Maden ve Ziraat Nezareti'ne 18 Ekim 1908 yılında gönderilen tezkirenin zeylinde anlaşıldığı kadarıyla Edirne vilayetinde kargaların itlafı için talep edilen 7.000 kuruşun Ziraat Bankası tarafından gönderilmesi düşünülmüş ve vilayet yetkilileri taradından bu miktarın bir an önce giderilmesi istenmiştir[48].

Orman, Maden ve Ziraat Nezaretleri şimdiye kadar çekirge ve kargaların itlafı için 85.400 kuruştan ibaret olan masrafı için sadece 39.046 kuruşu ağaç fidanları ekilmesi için harcanmıştır. Fakat kalan miktar çekirge, karga ve farelerin itlafı için yeterli değildir. Masrafların karşılanması için Halep vilayetince Ziraat Bankası'ndan açılacak olan krediden başka diğer vilayetlerden yardım istenmiştir. Bu amaçla Diyarbakır vilayetinden 100.000 ve Suriye'den ise 20.000 lira çekirgeler ile farelerin zararlarının giderilmesi, Edirne vilayetinden 7.506 kuruş kargaların itlafı masrafı olarak toplamda 227.506 kuruş[49] talep edilmiştir. Bütün bu masrafların karşılanması için talep edilen miktar sene sonuna kadar masraflara gelmesi muhtemel zam dikkate alındığında 300.000 liradır[50]. Bu miktarın karşılanması bu seneye ait Ziraat Bankası sülüsan temettuatı fazlasından nakledilmesi istenmiştir[51].

[45]BEO, 3366/252443, 4 Recep 1326/2 Ağustos 1908.

[46] BEO, 3381/253512, 26 Recep 1326/24 Ağustos 1908.

[47] ŞD. 1225/33, 9 Ramazan 1326/5 EKİM 1908.

[48] BEO, 3514/263512, 24 Muharrem 1327/15 Şubat 1909.

[49] Verilen değerler toplandığında mezkûr rakama ulaşılamamıştır. Fakat burada Halep vilayetinden gönderilmiş olması muhtemel para, aradaki farkın kapanmasını sağlamış olabilir.

[50] MV, 124/65; 20 Muharrem 1327/11 Şubat 1909; BEO, 3492/261846, 24 Muharrem 1327/15 Şubat 1909.

[51]BEO, 3492/261846, 24 Muharrem 1327/15 Şubat 1909.

1909 yılında Edirne'de karga istilası üzerine yapılan tetkik sonucunda gerekli masrafların 67.506 kuruş olduğu tespit edilmiştir. Karga itlaf masrafları arasında yer alan, kargalarla mücadelede fiilen etkin olan köy bekçisi, korucusu ve avcıların öldürdükleri karga başına 10 para verileceği kararlaştırılmıştır. Bu söz konusu miktarın ise Ziraat Bankası şube ve sandıklarından bir gün bile bekletilmeden verilmesi öngörülmüştür. Bu hususta on beş günde bir banka meclisi toplanarak gerekli prosedür uygulanmalıdır[52] . Belgenin sonraki satırlarında mezkûr meblağın tahsis edilmesi mümkün olmamıştır. Bu sebeple de gönderilmesine izin verilen 300.000 kuruş tesviyesi için Dâhiliye Nezareti konuyla alakalı bilgilendirilmiştir[53].

Sonuç ve Değerlendirme

Kargaların konu edildiği farklı kültür ve medeniyetlere ait destan, mitoloji, sanat ve hikâyelere bakıldığında, görünümleri itibariyle kötü bir şöhrete sahip oldukları görülür.

Farklı zaman dilimlerinde ve bölgelerde meydana gelen ve kriz etkisi yaratan karga istilaları doğrudan doğruya insanoğlunun yaşam alanlarını etkileyip, hayatın akışını felce uğratmıştır. Bilhassa ekili dikili alanların ve bağ-bahçelerdeki meyvelerin tahribi ile temel ihtiyaç ürünlerinin üretimine balta vurmuşlardır. Toplumsal ihtiyacın karşılanamadığı durumlarda ise ekonominin sekteye uğramasıyla birlikte kıtlık ve sonrasında domino etkisi yaratacak bir dizi felaketin müsebbibi olmuşlardır.

Osmanlı'nın öngöremedikleri bu tarzdan doğal bir felaketin büyümeden baş etme becerileri tecrübe ile giderilmeye çalışılmıştır. Üstesinden gelebilmek için atılması gereken adımlar için bilgi tecrübeyle ve süreç içerisinde gözlemlemek suretiyle sağlanmaya çalışılmıştır.

Benzer felaketlerle karşılaşan Osmanlı'nın toplumsal belleği, karga istilasına karşı mücadelede deneyimli davranışlar sergilemiş midir? Karga istilasıyla karşı karşıya gelen bölge idarecileri bir mücadele komisyonu kurarak halk ile mülakat yapmışlardır. Böylelikle gerek karar mekanizmaları gerekse toplum arasında bir gerilim yaşanmadan, idarenin örgütsel faaliyetlerine herhangi bir karşı gelişin ya da panik havasının yaşanmadığını, bilakis çabuk organize olan ve acemi bir hava içinde olmayan bir ahalinin varlığından söz edebiliriz. Yani aslında böyle bir durumla karşılaşan halk arasında, örtük bir gerilimi denetim altına almak için bir an evvel gerekli tedbirlerin alındığını görmekteyiz. Kargaların

[52]DH. MKT, 2765/66-0; 20 Safer 1327/13 Mart 1909; DH. MKT. 2797/87-0, 10 Rebiülahir 1327/1 Mayıs 1909.

[53]DH. MKT, 2797/87-0, 10 Rebiülahir 1327/1 Mayıs 1909.

istilası her ne kadar hayati bir öneme sahip olsa da Osmanlı'nın bu türden bir felaketle karşı karşıya geldiğinde hem idari hem de ekonomik meşruiyetini sağlamaya yönelik tedbirler aldığını söyleyebiliriz.

Karga yumurtalarının toplanması ve imha edilmesinin belli talimatname dâhilinde yapılmadığından keşif usulüne göre yapıldığını düşünmemizi sağlar. Yumurtaların nerelerde olabileceğinin tahmin edilmesi ile harekete geçilen bir durumun varlığı söz konusudur. Ya da ihbar ile bölgeye yönlendirilenlerin faaliyetleriyle engellenmeye çalışılmış olabilir.

Kargalarla mücadelede takip edilen bir diğer yöntem silahla öldürülmeleridir. Silah kullanımı dönemin seferberlik nizamında ilk başta tercih edilen bir durum değildir. Fakat nezaretler arası yazışmaların ve Orman, Maden ve Ziraat Nezareti'nin ısrarlı tutumu sonucunda avcılar, köy koruculları ve bekçilerin silahlandırılmasına karar verilmiştir. Karga sürülerinin sayıca fazla olduğu durumlarda ise, bölge ahalisinin her ferdi kargaları öldürmek için silah kullanmaları hükümet yetkilileri tarafından zorunlu kılınmıştır. Sayıca az olduklarında ise sadece avcılar tarafından bu iş yürütülmüştür. Bu yöntemin ne kadar işe yaradığı ise merak konusu edilebilir. Zira silah sesinden ürken kargaların takip edilmesi güç olacaktır. Bölge idarecileri ahaliyle yaptığı mülakatta her bir kişinin öldürdükleri kargaların ayaklarını istemesi bu mücadelede nasıl bir aşamada olduklarını görmeleri ve ona göre yeni önlemler almaları noktasında belirleyici bir görünüm sağlamış olabilir.

Karga istilasında nezaretin ihtiyatlı ve ekonomik davrandığını gösteren belgelerden görüldüğü kadarıyla, çekirge ve karga ile öteki haşeratın itlafı için ortak bir bütçe hazırlanmıştır. Orman, Maden ve Ziraat Nezareti'nin yıllık sermayeleri ihtiyacın hâsıl olduğu durumlara göre değerlendirilmiştir. Çekirge itlafına öncelik verildiği hallerde kalan miktarın kargalarla mücadeleye sevk edildiği durumların fazlalığı dikkat çekicidir. Ziraat Bankası'ndan her sene Orman, Maden ve Ziraat Nezaretine aktarılan sülüsan temettuatının yetersiz gelmesi halinde bu kez Nafiâ ve Ticaret Nezaretine ait sermayenin bir defaya mahsus olmak üzere talep edildiği görülmektedir. Bu talep 1908 ve 1909 senelerinde Bitlis, Trablusgarp ve İzmit sancaklarında meydana gelen çekirge ve karga istilaları boyunca olmuştur.

Kaynakça

A. T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başbakanlığı Osmanlı Arşivi: (BOA Fon, Dosya No/Gömlek No):

İrade Orman ve Maadin(İ.OM), 9/24-0, 5 Cemâziye'l-evvel 1321/30 Temmuz 1903.

Şûrâ-yı Devlet (ŞD), 532-57-0, 8 Rebî'ü'l-ahir 1321/4 Temmuz 1903, 1225/33; 9 Ramazan 1326/5 Ekim 1908.

Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV), 124/65, 2 Muharrem 1327/11 Şubat 1909.

DahiliyeNezâretiİdarî Kısım Belgeleri (DH.İD), 99/3, 13 Rebî'ü'l-âhir 1329/13 Nisan 1911.

DâhiliyeNezâretiŞifre Kalemi (DH. ŞFR), 520/57, 7 Rebi'ü'l-âhir 1332/5 Mart 1914.

Dâhiliye NezâretiMektûbi Kalemi (DH.MKT), 2189/106, 2 Zilhicce 1316/13 Nisan **1899;2193/88-0,** 15 Zilhicce 1317/16 Nisan 1900; **2231/40,** 1 Rebi'ü'l-âhir 1317/9 Ağustos 1899; **2765/66-0,** 20 Safer 1327/13 Mart 1909; **2797/87-0,** 10 Rebi'ü'l-âhir 1327/1 Mayıs 1909.

Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO), 1297-97241, 6 Zilhicce.1316/17 Nisan 1899; **2131/159792,** 10 Cemâziye'l-evvel 1321/4 Ağustos 1903;**3360/251958,** 21 Cemâziye'l-âhir 1326/21 Temmuz 1908; **3366/252443,** 4 Receb 1326/2 Ağustos 1908; **3381/253512,** 26 Receb 1326/24 Ağustos 1908; **3492/261846,**24 Muharrem 1327/15 Şubat 1909; **3514/263512,** 24 Muharrem 1327/15 Şubat 1909.

B. Araştırma-İnceleme:

BAYAT, Fuzuli, *Orta Türkçe Sözlük 11-16. Yüzyıllar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2020.

BAYTİMUR, S. Oğuz-TATAR, Özcan, "Osmanlı Devleti'nde Çekirge İstilaları ve Sosyo-Ekonomik Hayata Etkileri (1789-1839)", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 23, 2020, s. 325-347.

BÜYÜKYOL, Semih-ÖZTÜTÜNCÜ, Sabriye, "Türk Mitolojisinde Karga/Kuzgun İmgesi Çağdaş Türk Resim Sanatına Yansımaları", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 33, 2021, s. 131-145.

ÇORUHLU, Yaşar, *Kozmolojik, Mitolojik, Astrolojik, Dinî ve Edebî Tasavvurlara Göre Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi II*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019.

DEMİR, Alpaslan, "Osmanlı Devleti'nde Haşerelere Karşı Bir Önlem: Çekirge Suyu", *Halk Kültüründe Su Uluslararası Sempozyumu Bildirisi*, 7-8 Kasım 2013, Erdem, Sayı: 67, 2014, s. 33-44.

ERLER, Mehmet Yavuz, "XIX. Yüzyıldaki Bazı Doğal Afetler ve Osmanlı Yönetimi", *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: XIII, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s. 762-770.

_____, "Kıbrıs'ta Çekirge İstilası (1845-1869)", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt: X, No: 1, s. 195-204.

GEZGİN, Deniz, *Hayvan Mitosları*, Sel Yayıncılık, İstanbul 2017.

GRAVES, Robert, *Yunan Mitleri (Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler)*, çev. Uğur Akpur, Say Yayınları, İstanbul 2010.

İLOĞLU, Asım Süreyya, "Türkiye'de Zirai Kredi ve T.C Ziraat Bankası", *Sosyal Siyaset Koniferansları Dergisi*, Sayı: 15, 1964,s. 89-118.

KARADEMİR, Zafer, *İmparatorluğun Açlıkla İmtihanı Osmanlı Toplumunda Kıtlıklar (1560-1660)*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

KIZILKAYA, Oktay-Akay, Tolga, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Kıbrıs'ta Çekirge İstilalarına Karşı Alınan Tedbirler", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017, Sayı: 13, s. 171-1993.

ÖZER, Sevilay, Anadolu'da *Görülen Çekirge İstilaları ve Halk Üzerindeki Etkisi (1914-1945)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016.

PALA, Şükrü, "Ege Bölgesi Karga Türleri Bunların Özellikleri Yayılışları ve Yem Çeşitleri Üzerinde İncelemeler", *Bornova Zirai Mücadele Enstitüsü Çalışmalarından*, Cilt: 3, 1963,s. 49-67.

SARIÇELİK, Kerim, *Osmanlı Devleti'nde Vilayet Hususi İdareleri ve Bütçeleri*, Çizgi Kitabevi Yayınları, 2019.

TÜRKMEN, Zekeriya, "Dîvân-ı Harp", gözden geçirilmiş basım Ek-1. cildinde *TDVİA*, Ankara 2020, s. 334-337.

YAZAN, Ömer, "Ziraat Bankası'nın İlk Yirmi Yılına Ait Bazı Kayıtların İncelenmesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Kongresi Sempozyum Tebliği*, Uşak 2017, s. 223-234.